

ОСВЕТА НАД ПАРТИЗАНСКИМ САНИТЕТСКИМ ОСОБЉЕМ

Четничка групација из околине Мионице (ваљевске) напао је првих дана новембра 1941. године рањенике и санитетско особље из Посавског и Космајског одреда, заробила их и одмах почелг злостављати, а затим су их одвели на Равну гору. Потресно сведочанство о томе записано је у ужичкој „Борби“, која је изашла управо оног дана кад су Немци на Крушику у Ваљеву стрељали заробљене партизане, које су им четници предали. Дајемо карактеристичне делове из тог сведочанства:

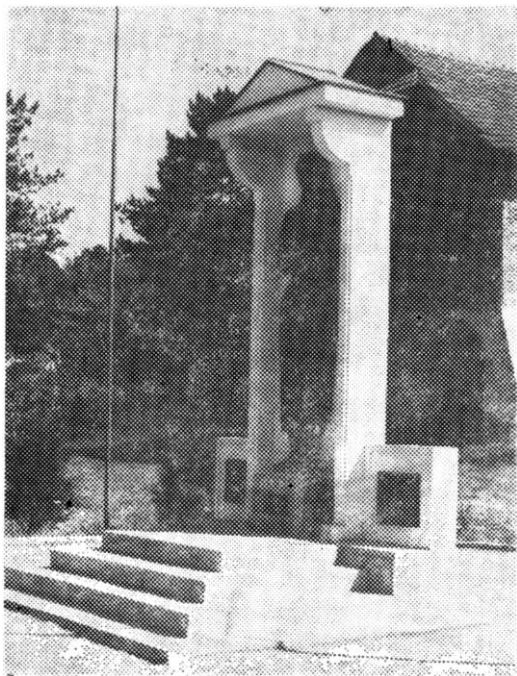
„У околини села Брајића стрељано је 17 другарица, лекарки и болничарки, као и 16 другова, махом рањеника. Из те групе се спасла једино радница Лепосава Лукић. Она је рањена у руку и ових дана је стигла у један град на ослобођеној територији. У невезаном разговору ова девојка каже:

— С друговима и другарицама из Посавског и Космајског одреда били смо упућени на ослобођену територију. Било нас је 33. Другови су били већином рањеници. . .

До Љига смо дошли камионом. Ту нас дочекују четници ватром из пушака. Затим су се извинили, објашњавајући да је неспоразум. Пустили су нас да ту одржимо митинг и преноћимо. Затим смо кренули преко Мионице за Горњи Милановац. У Мионицу смо стигли увече. Ту су нам одузели оружје, извршили претрес и привели равногорском штабу.

У штабу су нас дочекали непријатељски и грубо. Одмах су нам саопштили да ће девојке пустити, а другове стрељати. Ми смо одбиле да се одвајамо од другова, те су нас све заједно повели за Равну гору. Пошли смо за Брајиће, често су нас гонили да трчимо. Стално су

**Споменик
партизанском
санитетском особљу
у Савинцу
код Горњег Милановца**

нас кињили, често ударали кундацима. У Брајићима нас дочекује ађутант Драже Михаиловића и каже:

— Што то гробље водите са собом, што их нисте побили! .

До сада је са више сигурности могло да се утврди свега 20 имена из групе лекарки, болничарки и рањеника који су похватани код Мионице и отерани на Равну гору. То су: Хајим Албахари, Добрила Арсенијевић, Љубинка Атанацковић, Надежда Бабић, Беба текстилна радница из Земуна, Боба ученица гимназије из Београда, др Оливера Бањек, Милена Велимировић, Драгица Вићентијевић, Михаило Делић, др Лота Ејдус, Љубица Јовичић, Олга Јојић, Љубица Коен, Лепосава Лукић, Вукосава Ољача, Љубица Ракић, Дара Тадић, Драгиња Тодоровић и Зора Чаленић. Имена осталих нису могла да се утврде. Чак и у овом списку подаци нису потпуни.

Догађај који је репортеру „Борбе“ описала рањена Лепа Лукић објављен је тек крајем новембра 1941. године², а он се одиграо много раније, првих дана новембра. Тачан датум заробљавања се нигде не помиње, али се он може приближно реконструисати. Пошто се у већини докумената помиње да су припадници ове групе

1. *Историјски архив КПЈ*, том I, књ. 1, стр. 362.

2. У свом *Дневнику* Владимир Дедијер је у напомени написао да је овај прилог у „Борби“ његов.

стрелјани у Брајићима 6. новембра, онда је вероватно да су заробљеници дан пре тога провели у Теочину, четвртог новембра су били у Брајићима, а трећег новембра у Мионици. То значи да су негде око другог, а можда и првог новембра кренули из Љига и похватани³. Према томе, ова група лекарки, болничарки и рањених партизана заробљена је првог или другог новембра, дакле у оно време кад је четнички штаб са Равне горе већ издао наређење за општи напад на партизана. Тако се могу разумети и поступци четника, нарочито речи Дражиног ађутанта. И начин на који су четници побили ову групу заробљених, сабивши их у „једну јаругу“ и пуцајући на њих „без припреме“ и насумце, показује да се ради о времену кад четници још прикривају своју издају и не стрелјају јавно, као што то чине њихови наредбодавци — немачки фашисти, свђ подмукло, с леђа, као случајно.

Ево и неких потпунијих детаља о том догађају:

Како се сећа Добрила Арсенијевић⁴, Други (београдски) батаљон Посавског партизанског одреда прешао је у октобру 1941. године из околине Београда на Коомај. У Космајском партизанском одреду тада се налазило око деведесет другарица, углавном из Београда. Оне су већ биле познате београдској полицији као партијски радници, нису могле даље да остану у Београду и да раде илегално па је одлучено да дођу на слободну територију и да се распореде на разне дужности.

При крају октобра из Космајског одреда и другог батаљона Посавског одреда формирана је једна група од 18 другарица, углавном лекарки и болничарки. Ова група добила је задатак да отпрати рањенике на слободну територију.

На путу за слободну територију ову групу лекарки, болничарки и рањеника заробили су четници. Станиша Чолић се сећа⁵ да су припадници ове групе без сметње прошли Љиг. У овом градићу одржали су чак и једну приредбу. Одатле су кренули према Мионици. У Топлици, испред Мионице, примећено је доста четника, али партизанској колони још нико није ометао пролаз. Мало касније, кад је партизанска колона стигла до Пискавице и Параниће шуме, примећено је да четници праве заседу. Одједном су из шуме и жбуња око пута избили четници.

Партизанска колона била је опкољена. Тада је однекуд из заседе искочио четник Влајко Дикић и рекао да четници имају наређење да сваког партизана разоружају. Неки партизански борци су протестовали, али су четници одмах почели немилосрдно да извршавају добијену наредбу. Сви партизани из ове групе су разо-

3. Жика Гајић, у примедби писаној за овај рад, тврди да је он заробљен другог новембра, а група лекарки, болничарки дан-два касније.

4. Изјава Добриле Арсенијевић, стенографске белешке са разговора учесника НОР, срез колубарски, Институт за историју радничког покрета Србије (у даљем тексту: Стенографске белешке).

5. Изјава Станише Чолића, стенографске белешке.

Драгиња Тодоровић (горе)
и Милутин Тодоровић (лево)

ружани и одмах затим повезани и потерани преко Струганика у правцу Равне горе. Успут су их четници малтретирали, мучили и тукли.

Цела ова група дотерана је у Брајиће. У свом сећању Добрила Арсенијевић додаје:

„ ... Од осамнаест другарица четници су одвели четири, које су им изгледале као сељанке, а четрнаест другарица су после зверског мучења стрељали 6. новембра 1941. године. Из групе стрељаних спасила је једино Лепосава Лукић, текстилна радница из Вреоца, болничарка Другог шумадијског одреда, која је била рањена и притајила се, а кад су четници отишли, извукла се и касније се поново прикључила партизанима. . .”⁶

Четири другарице, које су четници оценили као сељанке и издвојили пре стрељања, предате су касније Немцима у Ваљеву. То су биле Драгица Вићентијевић и Нада Бабић из Посавског одреда и Добрила Арсенијевић и Љубица Јовичић из Космајског одреда. Оне су касније пуштене из ваљевског затвора. Добрила Арсенијевић је по изласку на слободу дала својој партијској организацији детаљнију изјаву о овом догађају, у којој се налазе драгоцене подаци за расветљавање четничког злочина. У тој изјави Добрила Арсенијевић најпре објашњава да се Први посавски батаљон, после притиска непријатеља на Посавину, нашао на територији Космај-

6. Изјава Добриле Арсенијевић, стенографске белешке.

ског партизанског одреда. Ту су извршена спајања неких јединица и група па је потом одлучено да се повећа група другарица са четири рањена друга и још неколико партизана, који ће бити у заштити ове групе, пребаце на слободну територију. Међу рањеним се налазио и Ђоко Павловић, поштар из Београда. Групи је придружена и Ружа Живановић, болничарка из другог батаљона Посавског партизанског одреда, која је била болесна. На челу ове групе био је Христифор Петровић. Тако је група имала укупно 18 здравих другарица, једну болесну, четири рањена друга и још десет до дванаест партизанских бораца који су ишли као обезбеђење.

Четници су знали да је ова група кренула на слободну територију. У почетку јој нису чинили никакве сметње. У Липљу су овој партизанској групи чак приредили ручак. Заклали су овцу. У Љигу су партизанима обезбедили вечеру, доручак и ручак. Из Љига су четири рањена друга (међу њима и Ђока Павловић) и болесна Ружа Живановић отпремљени за болницу у Горњем Милановцу, а осталих тридесетак партизана ове групе кренуло је у правцу Мионице и испред Мионице разоружано и заробљено.

Заробљени су преко Суворора и Равне горе отерани у Брајиће. Из Брајића су опроведени у Теочин и, пошто су преноћили у овом селу, сутрадан су враћени у Брајиће. Ту су многи од њих први пут срели четничког капетана Ореља за кога су неки знали да је раније био чиновник у министарству саобраћаја, а који ће их убрзо почети садистички малтретирати и мучити.

Из Брајића еу — сећа се даље Добрила Арсенијевић — после зверског мучења изведене и стрељане на Дреновом врху Вукосава Цегледи, приватни чиновник из Београда, Лоти лекарка из Београда, Милена Илић учитељица из Београда⁷, Љубица Ракић Корошец радница из Београда, Олга Јојић из Београда, Драга Тодоровић професор из Крагујевца⁸, затим нека Дара из Београда⁹, Зора из Београда¹⁰, Боба из Београда, Мара из трговачке академије, Љубинка радница чији је муж био комесар чете у Посавском батаљону и Лукићева из Чачка¹¹. Имена двеју другарица које су стрељане у овој групи Добрила Арсенијевић није могла да се сети приликом давања изјаве партијској организацији. Она се, међутим, сећа да су у Брајићима задржани Христифор Петровић и друг коме је било име Хајим и за којега зна да је био члан Партије.

Оне четири другарице које су издвојене и нису стрељане на Дреновом врху (међу њима и Добрила Арсенијевић, која се овога сећа) помешане су са осталим заробљеним партизанима и из Брајића су сви отерани на Равну гору. Цела та група сада је имала

7. Милена Велимировић Илић, учитељица. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, к». I, стр. 118—119.

8. Драгиња Тодоровић Драга, професор. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, к». II, стр. 468.

9. Дара Тадић — Поповић.

10. Зора Чаленић.

11. Лепосава Лукић — Дашић.

око 350 људи и жена, а били су родом из околине Ваљева, Мионице, Шумадије и Горњег Милановца. Овде је сада Добрила Арсенијевић поново нашла Ђоку Павловића, који је из Љига упућен у болницу у Горњи Милановац. Добрила Арсенијевић је у великој групи заробљеника препознала још Стевана Бркића, инжењера из Београда, Божу Максимовића, инжењера из Београда, Милутина Тодоровића, професора из Крагујевца¹² и извесног друга Денића, коме није запамтила име а који је такође из Београда.

**Милена Велимировић
— Илић**

Зора Чаленић

Олга Јојић - Плава

Из велике групе коју су четници на разним местима заробили и предали Немцима у Ваљево, заједно са Добрилом Арсенијевић после извесног времена пуштене су из ваљевског затвора Загорка Савић из Горњег Милановца, Љубица Јовичић, радница из Београда, Драгица Вићентијевић из Забрежја, Милица Живковић, студент филозофије из Горњег Милановца, Љубица Коен, -студент уметничке школе из Београда и још једна другарица чије име Добрила Арсенијевић није запамтила¹³.

Лепа Лукић, која је преживела стрељање на Дреновом врху, тврди да је у групи било 33 заробљена партизана. Та бројка свакако је тачна. Сви они, међутим, нису стрељани на Дреновом врху изнад Брајића. Лепа Лукић износи репортеру „Борбе“ да је само она преживела. Она је, истина, једина преживела стрељање, а појединачни подаци о заробљеницима из ове групе су нешто друкчији. Из изнетих сећања види се да су Драгица Вићентијевић, Нада Бабић, Љубица Јовичић и Добрила Арсенијевић са Равне горе отеране и предате Немцима у Ваљево. Михаило Делић, комесар чете у Београдском батаљону Посавског партизанског одреда, такође

12. Милутин Тодоровић, професор, командант Космајског партизанског одреда. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, књ. II, стр. 469.

13. Вероватно је реч о Стојанки Теодоровић, професорки из Горњег Милановца. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, књ. II, стр. 460—461.

је предат Немцима и они су га отерали у логор на Бањици, где је стрељан 17. децембра 1941. године. Љубица Коен из Космајског одреда такође је заробљена у овој групи, али није стрељана у Брајићима.

Како је до сада могло да се утврди, групи заробљених лекарки, болничарки и рањених партизана придружени су и неки други заробљеници, из група похватаних у Мионици и Горњем Милановцу и на Дреновом врху изнад Брајића 6. новембра стрељани су: Љубинка Атанацковић, Беба, текстилна радница, Боба, ученица гимназије, др Оливера Вањек, Милена Велимировић Илић, др Лота Ејдус, Драгољуб Илић Добошарев¹⁴, Тихомир Марић, Вукосава Ољача Цегледи, Ратко Петровић, Драгиша Радовић, Љубица Ракић, Дара Поповић Тадић, Деспот Секулић, Милан Стојановић Брка, Драгиња Драга Тодоровић, Милан Ћосић, Милутин Ћосић и Зора Чаленић. Ово свакако није потпун списак стрељаних тога дана. Имена осталих стрељаних за сада остају непозната. Ово, уосталом, није било једино стрељање које су четници тих дана извршили у Брајићима испод Равне горе. Како ће се касније видети, овде су стрељане још најмање две групе заробљених партизана.

14. Драгољуб Илић, учитељ, борац Колубарског батаљона Ваљевског партизанског одреда. Вид. *На ратиштима и стратиштима*, кн>. I, стр. 355—356.